

DİYARBAKIR SANAT TARİHİ YAZILARI

Editör

Doç. Dr. Sahure YARIŞ

Bu kitap; Cumhuriyetimizin 100. Yılı ve Dicle Üniversitesi'nin kuruluşunun 50. Yılı münasebetiyle Dicle Üniversitesi Rektörlüğü tarafından basılmıştır.

© Copyright 2023 - Baskı: 1. Basım

Bu kitabın yayın hakları Dicle Üniversitesi Rektörlüğü'ne aittir. Kısmen veya tamamen yeniden basımı ve yeniden yayını için Dicle Üniversitesi Rektörlüğü'nden yazılı izin alınmalıdır. "Kitapta yer alan çalışmaların bilimsel sorumluluğu yazar (lar)a aittir."

ISBN

978-625-399-421-1

Dicle Üniversitesi Kültür Yayınları

Dicle Üniversitesi 50. Yıl Anısına / Yayın-11

Kitap Adı

Diyarbakır Sanat Tarihi Yazıları

Dicle Üniversitesi Adına Sahibi

Prof. Dr. Mehmet KARAKOÇ- Rektör

Editör

Sahure YARIŞ

ORCID iD: 0000-0002-1789-7470

50. Yıl Etkinlikleri Proje Editörü

Prof. Dr. Ahmet TANYILDIZ- Rektör Yardımcısı

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Yayıncı Sertifika No

47518

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Baskı ve Cilt

Hazar Matbaacılık

Kapak Tasarımı

Öğr. Gör. Sefer DÜNDAR

Bisac Code

ART000000

Ön Kapak Resim: Diyarbakır Ulu
Camii mahfil üst örtüsü

DOI

10.37609/akya.2832

Arka Kapak Resim: Fatih Paşa Camii
(Kurşunlu Camii) mihrap detayı

Yayıncı Firma Akademisyen Yayınevi

www.akademisyen.com

Kütüphane Kimlik Kartı

Diyarbakır Sanat Tarihi Yazıları / editör : Sahure Yariş.

Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023.

313 s. : fotoğ, harita,çizim. ; 195x275 mm.

Kaynakça var.

Arapça metin içerir.

ISBN 9786253994211

GENEL DAĞITIM

Dicle Üniversitesi Rektörlüğü

21280-Diyarbakır Tel: +90 412 241 10 00 Fax: +90 412 248 82 16

E-Mail: gensek@dicle.edu.tr

TAKDİM

Sanat, edebiyat, tarih, şehir mimarisi ve toplumsal yapıyla yoğrulan büyük medeniyetler, asırlar boyunca insanlık tarihinin kültürel hafızasına derin izler bırakmıştır. Ayrıca bu medeniyetlerin coğrafi konumu, ticarî ağı ve siyasî otoritesi bir sonraki neslin gelişimine önemli katkılar sunmuştur. Bu öneme istinaden medeniyetlerin kültürel birikiminin kayıt altına alınması zarureti ortaya çıkmıştır. Doğru bilginin inşası ve gelişimi sürecinde sanat, tarih, edebiyat, folklor, giyim-kuşam, yeme-içme kültürü, siyasî ve askerî yapı ile şehrin mimarisi gibi daha pek çok alanda yapılan incelemeler çeşitli yayınlar vesilesiyle toplumsal bellekte yer edinmiştir.

Elinizdeki bu kitap, Dicle Üniversitesi'nin 50. yıl etkinlikleri kapsamında geniş bir yelpazede ve çeşitli kategorilerde hazırlanan armağan eserlerinden biridir. Söz konusu projede birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Diyarbakır şehrimizin kültürel belleğinin gelecek kuşaklara aktarılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda Diyarbakır'ın tarihi, zengin coğrafyası, kültürel birikimi ve mimari eserleri bu projenin temelini oluşturmaktadır.

Dicle Üniversitesi'nin 50. yıl etkinlikleri kapsamında geniş bir yelpazede ve çeşitli kategorilerde hazırlanan armağan eserlerden biri de Diyarbakır'ın mimarisini, el sanatlarını, süsleme özelliklerini güncel verilerle hazırlanarak insanlık hizmetine sunan bu kitap olmuştur. Bu kapsamda, kentin tarihi ve kültürel değerleri alanında uzaman akademisyenler tarafından mercek altına alınmıştır.

Dicle Üniversitesi'nin 50. yıl etkinlikleri kapsamında armağan eserler şeklinde hazırlanan ve ilgili okurlara sunulan bu kaynak eserler ile Diyarbakır'ın ilmî, edebî, tarihî ve kültürel derinliği insanlığa bir kez daha hatırlatılarak şehrin geçmiş ile olan bağlarının daha da güçlenmesine vesile olacaktır. Kültür dünyamıza bir katkı ve Diyarbakır şehrine karşı bir vazife ifası olarak gördüğümüz bu projede emeği geçen *Ellinci Yıl Etkinlikleri* proje editörü Prof. Dr. Ahmet Tanyıldız'a, kitap basımında desteklerini esirgemeyen Sur Belediyesi Başkan Vekili Asım Solak Beyefendi'ye ve bu değerli eserin editörü Doç. Dr. Sahure Yarış'a teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet KARAKOÇ
Dicle Üniversitesi Rektörü

TAKDİM

Mezopotamya'nın bereketli topraklarına sahip Diyarbakır, tarih boyunca kültürel bir kavşak olma özelliği ile farklı din ve etnik kökenli insanların barış, kardeşlik ve toplumsal uzlaşmayla bir arada yaşadıkları bir dünya kentidir. Kentin dokusu ile tarihi geçmişini yansıtan mimari üslubu ve kültürel zenginliği Diyarbakır'ı yaşayan açık hava müzesi niteliğine taşımaktadır.

Diyarbakır, doğu ve batı arasındaki tarihi İpek Yolu üzerinde bulunduğu için ticaretin kalbi olmuştur. Kentin ticaret merkezi olması bu topraklarda birçok medeniyetin kurulmasını sağlamıştır. İslam öncesinde Asurlular, Aramiler, Urartular, İskitler, Medler, Persler, Makedonyalılar, Selevkoslar, Partlar, Büyük Tigran İdaresi, Romalılar, Sasaniler, Bizanslılar. 639 yılında Hz. Ömer döneminde fethedilen kent, İslami idarelerle tanışarak sırasıyla Emeviler, Abbasiler, Şeyhoğulları, Hamdaniler, Mervaniler, Selçuklular, İnalıoğulları, Nisanoğulları, Artuklular, Eyyubiler, Akkoyunlular, Safeviler ve son olarak da Osmanlıların egemenliğine geçmiştir. Bu medeniyetlerin tarihini, kültürünü Diyarbakır'a ilmek ilmek işleyerek kentte tarihi, anıtsal ve geleneksel yapılar inşa edilmiştir.

Kentin ilk yerleşim merkezi olan tarihi ve kültürel değerleri ile önemini koruyan Suriçi Bölgesi, 2015 yılında UNESCO kültür mirası listesine alınan Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri kültürel, mimari ve tarihi özellikleri ile tescillenmiştir. Uzunluğu bakımından dünyanın ikinci sırasındaki Surları ile çevrili Suriçi Bölgesinde kentin tarihi kimliği ve kültürünü yansıtan cami, kilise, köprü, medrese, han, hamam, geleneksel ev örnekler gibi mimari dokuyu oluşturan eserler bulunmaktadır. Bu yapılar, özgün mimari özellikleri ile şehrin kültürü ve kimliğinin oluşmasında önemli katkı sağlayan mimari mirasın en temel unsurlarıdır.

Kentimizin kültürel mirasının korunması adına ve Dicle Üniversitemizin 50. yıl etkinlikleri kapsamında geniş bir yelpazede ve çeşitli kategorilerde hazırlanan armağan eserlerden biri hem Diyarbakır'ın kültür mirasını ve mimarisini, hem de Diyarbakır Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde bulunan bir grup eserin tanıtılması amacıyla hazırlanan bu çalışmadır.

Sur Belediye Başkanlığı olarak geçmişe ışık tutarak geleceğimizi aydınlatmaya matuf bu eserin ortaya çıkmasında emeği geçen, katkı sunan tüm paydaşlara, şehrimiz, ülkemiz ve tarihimiz adına teşekkür eder, bundan sonra yapacakları çalışmalarda başarılar dilerim.

Asım SOLAK

Sur Kaymakamı ve Belediye Başkan V.

ÖNSÖZ

Diyarbakır; tarihi süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, bu medeniyetlerin kültürlerini benliğinde özümseyerek bağrına basmış bir Güneydoğu Anadolu kentidir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ve Diyarbakır'ın tarihi ve kültürel potansiyelinin zengin olması kültürel altyapının araştırılmasında ve aydınlatılmasında önem arz etmektedir. Dicle Üniversitesi bu zenginliğin değerlendirilmesinde öncülük etmiş ve araştırmacılara zemin hazırlamıştır. Üniversitemizin 50. kuruluş yıldönümünü kutladığımız 2023 yılı, yarım asrın gururunun yaşandığı bir yıldır. Üniversitemizin 50. kuruluş yıldönümü anısına hazırlamış olduğumuz **“Diyarbakır Sanat Tarihi Yazıları”** adlı bu çalışma, kültürel zenginliklerimizi gelecek nesillere aktarmanın bir yolu olan inceleme ve araştırma eserlerinden yalnızca biridir.

“Diyarbakır Sanat Tarihi Yazıları” adlı çalışma, bilimsel içerikli bir kaynak niteliğindedir. Kitapta herhangi bir konu sınırlamasına gidilmeden teknik kurallar gözden geçirilip uyumlu ve akıcı bir bütünlük sağlanmıştır. Çalışmalar kitap içerisinde sıralanırken çalışmaların içeriği göz önünde bulundurulmadan yazarların isimlerinin alfabetik dizimine göre belirlenmiştir. Kitabın içeriği gereği, katılımcıların çalışmaları, herhangi bir hakem kurulu değerlendirilmesine tabi tutulmamıştır. Bu nedenle makalelerdeki bütün tanımlama, örnekleme, karşılaştırma, yorum, yargı, değerlendirme, görsel seçimi vb. bilimsel ve teknik içerikten doğrudan yazarlar sorumludur.

Değerli bilim insanlarının katılımının emeğini taşıyan bu kitap, Diyarbakır'ın kültürel varlıklarının simgesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde desteklerini esirgemeyen Dicle Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mehmet Karakoç'a, Proje Editörü Prof. Dr. Ahmet Tanyıldız'a, Dicle Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Koordinatörlüğüne (DÜBAP) teşekkürlerimi sunarım.

Her aşamasında ayrı bir keyif ve heyecan duyduğum bu çalışmada hem makale bazında hem de manevi desteklerini her an bana hissettiren değerli hocalarım Prof. Dr. Ahmet Ali Bayhan'a, Prof. Dr. Şerife Tali'ye, Prof. Dr. Canan Parla'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Hayatımın her aşamasında yanımda olan çok değerli eşim Zülküf Yariş'a teşekkür borçluyum.

Bu projenin hayata geçmesinde önemli paya sahip olan, makale bazında desteklerini eksik etmeyen, bu çalışmayla anılma ve her zaman bunun onurunu taşıma fırsatı verdikleri için çok değerli hocalarıma ayrı ayrı teşekkür borçluyum.

Doç. Dr. Sahure YARIŞ
Editör

Bölüm 1	Diyarbakır Merkezindeki Osmanlı Dönemi Medreseleri Üzerine Bir Değerlendirme.....	1
	<i>Abdullah CENGİZ</i> <i>Zülküf YARIŞ</i>	
Bölüm 2	Diyarbakır'da Eyyubi Hâkimiyeti ve Onların Buradaki İmar Faaliyetlerinden Günümüze Ulaşan Önemli İzler.....	25
	<i>Ahmet Ali BAYHAN</i>	
Bölüm 3	Diyarbakır Suru Selçuklu ve Melikşah Burçlarının Figürlü Bezemelerinde Anlam	45
	<i>Canan PARLA</i>	
Bölüm 4	Diyarbakır Camileri Süsleme Programında Kakma Tekniği	55
	<i>Evindar YEŞİLBAŞ</i>	
Bölüm 5	Diyarbakır Arkeoloji Müzesi Örneği İle Gülabdan	91
	<i>Gül GEYİK</i>	
Bölüm 6	Diyarbakır Ulu Cami Süslemeleri Üzerine Bir Değerlendirme.....	105
	<i>Gülsen BAŞ</i>	
Bölüm 7	Tarih Kokan Kadim Kent: Siliva	131
	<i>Laleş USLU AZARAK</i>	
Bölüm 8	Diyarbakır'da Osmanlı Dönem Mezar Taşları Üzerine Bir Değerlendirme	151
	<i>Mehmet TOP</i>	
Bölüm 9	Artukoğulları Beyliği'nin Diyarbakır'da İnşa Ettiği Cami ve Mescitler	195
	<i>Muhammet ARSLAN</i>	
Bölüm 10	Geçmişten Günümüze Diyarbakır Mihrapları.....	211
	<i>Nebi BUTASIM</i>	
Bölüm 11	Cahit Sıtkı Tarancı Müze-Evi (Kültür Müzesi) ve Burada Yer Alan Lengerler.....	239
	<i>Oktay BAŞAK</i>	
Bölüm 12	Diyarbakır / Silvan Atatürk Evi Üzerine Bir Değerlendirme.....	259
	<i>Sahure YARIŞ</i>	
Bölüm 13	Diyarbakır Müzesi'nde Bulunan Şifa Taşları Üzerine Bir Araştırma	287
	<i>Şerife TALİ</i>	

YAZARLAR

Prof. Dr. Ahmet Ali BAYHAN

Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

Prof. Dr. Gülsen BAŞ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

Prof. Dr. Canan PARLA

Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

Prof. Dr. Şerife TALİ

Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

Doç. Dr. Muhammet ARSLAN

Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

Doç. Dr. Oktay BAŞAK

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

Doç. Dr. Nebi BUTASIM

Bingöl Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü

Doç. Dr. Üyesi Gül GEYİK

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

Doç. Dr. Mehmet TOP

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

Doç. Dr. Sahure YARIŞ

Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

Doç. Dr. Evindar YEŞİLBAŞ

Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Laleş USLU AZARAK

Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah CENGİZ

Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü

Zülküf YARIŞ

Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Yüksek Lisans